

М. А. Терела

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ І ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР: НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті запропонований теоретико-нормативний аналіз векторів цифрового розвитку держави у тісному зв'язку із реалізацією електронного урядування як способу організації взаємозв'язку влади та громадян у сучасній, демократичній, правовій державі. У контексті європоорієнтованого шляху розвитку України значну увагу присвячено європейським векторам та орієнтирам цифрового розвитку. З'ясовано, що європейська спільнота справедливо та амбітно розраховує на побудову безпечного цифрового простору, створення діючих гарантій реалізації цифрових можливостей, забезпечення доступу малого та середнього бізнесу до цифрового середовища для спрощення їх діяльності, сприяння розгортанню цифрової інфраструктури та співіснування всіх зацікавлених суб'єктів на умовах рівності, справедливості.

Розглянуто можливі варіанти розробки цифрового простору України в умовах наближення до простору ЄС та відповідно до цілей Угоди про асоціацію. У ході аналізу можливих варіантів розвитку з'ясовано, що на сьогодні, враховуючи наближення процесу вступу України до Європейського Союзу, таким, що відповідає найактуальнішим змінам у сфері цифрового розвитку, є реалізація концепції конвергентного розвитку, оскільки зазначена модель повноцінно спроможна реалізувати напрями розвитку цифрового простору за умови збереження національної ідентичності та адаптованості до вітчизняних вимог, а також створення можливості для гнучкого процесу адаптації всіх необхідних змін.

Сформовано висновок про те, що поняття цифрового простору можна розглядати у широкому та вузькому значеннях: у широкому значенні цифровий простір – це вся наявна у державі цифрова інфраструктура, яка забезпечує формування та функціонування цифрового середовища з урахуванням технологічних та технічних вимог; у вузькому значенні цифровий простір – це формат взаємодії держави та громадян через інструменти електронного урядування, які сприяють інформаційному та цифровому розвитку сучасного суспільства. З огляду на стратегічні та планові критерії подальшого розвитку України формування цифрового простору найповніше реалізується через функціонування електронного урядування, розвиток якого є запорукою та підтвердженням формування нової цифрової епохи.

Ключові слова: цифровізація, цифровий простір, цифрова держава, електронне урядування, електронний уряд.

Вступ. Сучасні форми взаємодії публічного сектору з приватними суб'єктами вийшли на новий рівень, що доводить потребу та необхідність перегляду форм організації правовідносин між владою та громадянами. По-перше, нова взаємодія є органічним втіленням нових процесів цифровізації, які панують у глобальному просторі розвитку людства та цифрових технологій; по-друге, публічна влада має власні специфічні форми організації цифровізації та цифрового простору та елек-

тронного урядування. Тому, дослідження останніх матиме перспективне значення для вітчизняної науки адміністративного права, інформаційного права та розвитку цифрових відносин в Україні. До того ж, з огляду на сучасні поточні вектори зміни суспільно-політичного життя у країні, дію особливого правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, особливі умови впровадження цифрових технологій мають перевагу для забезпе-

чення стабільності та єдності українського суспільства та збереження життя громадян, а також довіри до політичної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорії цифрової політики, цифрового простору, цифровізації та електронного урядування перебувають у межах предмету наукових досліджень у галузі адміністративного права, а також комплексної галузі інформаційного права, науковий інтерес до якої останнє десятиліття лише зростає. Запропонований предмет дослідження містить дві ключові категорії: електронне урядування та цифровий простір, який ми пропонуємо розглядати у тісному діалектичному зв'язку. Відповідно, варто звернути увагу на наукові результати досліджень таких науковців, як В. Авер'янов, О. Баранов, В. Берч, Ю. Бисага, І. Костенко, І. Куспльак, Г. Лук'янова, М. Міхровська, Г. Нечипорук, О. Романчук, Р. Сай, І. Сопілко, М. Хаустова, В. Чечерський, В. Цимбалюк та інші.

Не зважаючи на значний інтерес наукової спільноти до питання впровадження електронного урядування та цифровізації у державі, вважаємо за необхідне дослідити окремі аспекти взаємодії та взаємовпливу цифрового простору та електронного урядування в умовах сучасних державотворчих змін.

Метою статті є теоретичний та нормативний аналіз формування цифрового простору та реалізації електронного урядування в Україні в умовах сучасних змін.

Наукова новизна публікації полягає у сформованій висновках стосовно особливостей реалізації електронного урядування та цифрового простору в умовах сучасних державотворчих змін.

Методи дослідження. У процесі підготовки запропонованої наукової статті було застосовано комплекс методів та прийомів наукового пізнання, які у сукупності дозволили сформулювати актуальні та витребувані наукою висновки. Так, було використано загальнонаукові методи, такі як аналізу, синтезу, порівняння, діалектичний метод, метод аналогії тощо. Крім того, застосування спеціально юридичних методів (формально-правовий, порівняльно-правовий, догматичний метод) дозво-

лили розглянути запропонований предмет дослідження у відповідності до предмету юридичної науки.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2021 року Європа перейшла на нову віху цифрової трансформації. Європейський Союз відкрито визнає, що «цифровий світ має базуватися на європейських цінностях – там, де ніхто не залишиться позаду, кожен має свободу, захист і справедливість. Європейське цифрове десятиліття – це місце, де кожен має навички використання щоденних технологій. Навіть малі підприємства використовують технології, щоб приймати кращі бізнес-рішення, взаємодіяти зі своїми клієнтами або покращувати частину своїх бізнес-операцій» [1].

Рамкова основа Цифрового десятиліття включає політичну програму, цілі Цифрового десятиліття, багатонаціональні проекти, документи, що забезпечують права та містять принципи Цифрового десятиліття. Сукупно зазначені складники дозволять створити єдиний спільний цифровий простір ЄС, реалізувати масштабні міжнародні, міждержавні проекти задля економічного, цифрового, соціального та політичного зростання [1].

Однією з програм розвитку Цифрового десятиліття є політична програма Digital Decade, яка визначає цифрові амбіції на наступне десятиліття у формі чітких конкретних цілей. Основні цілі зводяться до 4 пунктів:

- населення, яке володіє цифровими навичками, діяльність висококваліфікованих цифрових професіоналів;
- існування та діяльність безпечних та стійких цифрових інфраструктур;
- цифрова трансформація бізнесу;
- цифровізація державних послуг [1].

Таким чином, європейська спільнота справедливо та амбітно розраховує на побудову безпечного цифрового простору, створення діючих гарантій реалізації цифрових можливостей, забезпечення доступу малого та середнього бізнесу до цифрового середовища для спрощення їх діяльності, сприяння розгортанню цифрової інфраструктури та співіснування всіх зацікавлених суб'єктів на умовах рівності, справедливості.

Варто відзначити, що Україна як частина європейської спільноти також знаходиться на етапі побудови нового цифрового середовища. Про це свідчать дані рейтингу Online services Index 2024 року, відповідно до яких Україна піднялася зі 102-го місця на п'яте за час роботи Міністерства цифрової трансформації [2].

Навіть під час дії особливого правового режиму воєнного стану Урядом України було відзначено значний вплив на розвиток цифрового середовища та простору.

Зокрема, було розширено перелік електронних публічних послуг, доступних на Єдиному державному вебпорталі електронних послуг (Дія), яким вже користується майже 20 млн українців. Уряд визнає, що «Цифровізація торкнеться абсолютно всіх сфер. Наша стратегічна мета – перевести всі топові послуги для бізнесу та громадян в діджитал формат. Україна продовжує формування ефективного державного апарату відповідно до стандартів ЄС. Проведено оцінку спроможності органів державної влади до виконання завдань у сфері європейської інтеграції. Триває реформа оплати праці державних службовців — запровадження прозорості та справедливої оплати праці на основі класифікації посад. Держава продовжує удосконалювати управління державною власністю відповідно до європейських стандартів. Продовжується впровадження принципів ОЕСР для корпоративного управління в найбільших державних компаніях. Водночас із цим реалізується приватизація нестратегічних активів, яка дає додаткові можливості для розвитку приватного сектору та зменшує корупційні ризики. Результатом комплексної політики у сфері державного управління має стати спроможна сервісна та цифрова держава, яка забезпечує захист інтересів громадян і бізнесу на основі європейських стандартів та досвіду» [3].

Крім того, значним досягненням розвитку цифрового простору слід визнати затвердження Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України (WINWIN) до 2030 року, яка визначає бачення України як держави-лідерки у сфері технологій та інновацій. Документ окреслює стратегічні цілі, принципи, напрями та завдання

державної політики для стимулювання цифрової трансформації, сприяння бізнесу й стартапам, а також розширення міжнародного партнерства. Ключовими напрямами Стратегії WINWIN 2030 було обрано:

- Відкриття ринків для новітніх технологій та інноваційних продуктів;
- Розбудова і підтримка сучасної інноваційної інфраструктури;
- Спрощення регуляцій у сфері інновацій;
- Забезпечення доступу до фінансування для стартапів і бізнесу;
- Розвиток людського капіталу, навчання й перекваліфікація;
- Захист прав інтелектуальної власності;
- Підтримка наукомістких та інклюзивних інновацій;
- Ефективний менеджмент державних установ у сфері інноваційної діяльності;
- Створення центрів досконалості (WinWin CoE) для кожної з ключових галузей;
- Зміцнення міжнародної співпраці для доступу до нових ринків і трансферу технологій.

До пріоритетних галузей належать: DefenseTech, MedTech, AI, EdTech, Agritech, GovTech, GreenTech, напівпровідникові технології, імерсивні технології, космічні технології, безпілотні технології та автономні системи, безпечний кіберпростір, Borderless Fluid Economy [4].

Враховуючи європейські орієнтири розвитку України та її зобов'язання дотримуватись досягнення конкретних цілей, закріплених підписанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014, а саме: сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах; забезпечити необхідні рамки для посиленого політичного діалогу в усіх сферах, які становлять взаємний інтерес; сприяти, зберігати й зміцнювати мир та стабільність у регіональному та міжнародному вимірах; запро-

вадити умови для посиленних економічних та торговельних відносин, які вестимуть до поступової інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС, у тому числі завдяки створенню поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі та підтримувати зусилля України стосовно завершення переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС; посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод; запровадити умови для дедалі тіснішого співробітництва в інших сферах, які становлять взаємний інтерес [5], Україна, розвиваючи власний цифровий простір зобов'язана враховувати вимоги та правила, що діють та закріплені на території Європейського Союзу у межах імперативних норм регламентів та директив.

На наш погляд, в вданому контексті варто проаналізувати наукові запропоновані шляхи взаємодії України та Європейського Союзу, які дозволяють сформувати перспективне бачення на шляхи модернізації та розвитку цифрового простору та електронного урядування. Зокрема, С. Іванцов, при дослідженні стратегій розвитку цифрової економіки в Україні в умовах європейської інтеграції, зазначає, що останній вимагає використання ряду концепцій розвитку цифрової економіки в Україні, а саме: концепція наздоганяючого розвитку – інтегруючись до ЄС, Україна приймає високі цілі, приєднується до прогресивних стратегій розвитку та передових підходів у побудові цифрової економіки, що передбачає слідування країнам-лідерам цифрових трансформацій. ЄС є головним джерелом моделей, досвіду та новацій, але це не виключає ініціативи України; концепція конвергентного розвитку – це розвиток цифрової економіки в Україні, який відбувається на основі підвищення рівня схожості з цифровою економікою ЄС, точніше, з його правилами і стандартами інституціонально. Необхідно розглядати конвергенцію України, як країни-кандидата на вступ, і країн ЄС у сфері цифрової економіки. У міру розвитку цифрової еконо-

міки, Україна увійде в нормальний процес конвергенції між країнами-членами ЄС; концепція імітаційного розвитку – передбачає доцільне та допустиме копіювання стратегій розвитку цифрової економіки, прийняття принципів, перенесення певних підходів, запозичення технологій та ін. Імітація заснована на виконанні цільових настанов ЄС, здійснюється для використання відповідних значних переваг, пов'язаних з прискоренням, зниженням ризиків тощо [6, с. 141].

На сьогодні, враховуючи наближення процесу вступу України до Європейського Союзу, таким, що відповідає найактуальнішим змінам у сфері цифрового розвитку, є реалізація концепції конвергентного розвитку. Саме зазначена модель, на наш погляд, повноцінно спроможна реалізувати напрями розвитку цифрового простору за умови збереження національної ідентичності та адаптованості до вітчизняних вимог, а також створення можливості для гнучкого процесу адаптації всіх необхідних змін.

Що стосується електронного урядування, то варто визнати його вирішальний вплив на формування цифрового простору України. Урядування як загальний процес прийняття рішень та процес імплементації таких рішень, що відповідає вимогам прозорості, верховенства права, широкої участі суб'єктів, ефективності та результативності, орієнтації на результат [7], може набувати різних зовнішніх форм. Електронне урядування в Україні відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р, є формою організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян [8].

Окремі уваги у контексті формування цифрового простору займають принципи реалізації Концепції, серед яких: цифровий за замовчуванням – забезпечення

будь-якої діяльності органів влади (у тому числі надання публічних послуг, забезпечення міжвідомчої взаємодії, взаємодії з фізичними та юридичними особами, інформаційно-аналітичної діяльності) передбачає електронну форму реалізації як пріоритетну, а планування та реалізацію будь-якої реформи, проекту чи завдання – із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій; одноразове введення інформації – реалізація підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних; сумісність за замовчуванням – здійснення проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання; доступність та залучення громадян; відкритість та прозорість; довіра та безпека [8].

На сьогодні основним галузевим суб'єктом, що здійснює реалізацію державної політики цифрового розвитку та електронного урядування є Міністерство цифрової трансформації України. Значним та неоспорюваним досягненням роботи Міністерства цифрової трансформації є робота Єдиного державного вебпорталу електронних послуг – Порталу «Дія», мета, основні завдання, функціональні можливості та суб'єкти, зміст розміщеної на ньому інформації та порядок внесення, порядок ведення, а також інші питання щодо якого регулюються Положенням про Єдиний державний вебпортал електронних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137 [9].

Таким чином, на сьогодні електронне урядування найповніше реалізується через функціонування вище зазначеного реєстру, що цілком відповідає концепції конвергентного розвитку цифрового простору та дозволяє Україні наближати власні цифрові ініціативи до стандартів

ЄС. Впровадження нових електронних сервісів, реєстрів даних, електронних публічних послуг дозволяє Україні сприяти наближенню громадян та представників бізнесу до вирішення державних питань та утвердження демократичних цінностей у суспільстві.

Висновки. Таким чином, поняття цифрового простору можна розглядати у широкому та вузькому значеннях: у широкому значенні цифровий простір – це вся наявна у державі цифрова інфраструктура, яка забезпечує формування та функціонування цифрового середовища з урахуванням технологічних та технічних вимог; у вузькому значенні цифровий простір – це формат взаємодії держави та громадян через інструменти електронного урядування, які сприяють інформаційному та цифровому розвитку сучасного суспільства.

Безперечно, окремо слід відмітити, що зазначені у даній роботі нормативно-правові акти є лише частиною всієї системи нормативного забезпечення функціонування цифрового простору та електронного урядування. З огляду на стратегічні та планові критерії подальшого розвитку України формування цифрового простору найповніше реалізується через функціонування електронного урядування, розвиток якого є запорукою та підтвердженням формування нової цифрової епохи.

Список використаної літератури:

1. Europe's Digital Decade. *European Commission* : website. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade> (дата звернення: 10.12.2024).
2. Україна стала п'ятою у світі за рівнем розвитку цифрових держпослуг. *Forbes* : вебсайт. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-stala-pyatoyu-u-sviti-za-rivnem-rozvitku-tsifrovikh-derzhposlug-20092024-23743> (дата звернення: 11.12.2024).
3. Ефективна цифрова держава. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади* : вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/efektyvna-tsyfrova-derzhava> (дата звернення: 10.12.2024).
4. WINWIN: Україна затвердила Стратегію цифрового розвитку інновацій до 2030 року. *Міністерство освіти і науки*

- України : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/news/winwin-ukraina-zatverdyla-stratehiu-tsyfrovoho-rozvytku-innovatsii-do-2030-roku> (дата звернення: 20.01.2025).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top
 6. Іванцов С. В. Стратегічні засади та напрями розвитку цифрової економіки в Україні в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. № 12 (282). 2024. С. 138-146.
 7. Що таке належне урядування? *Центр політико-правових реформ* : вебсайт. URL: <https://pravo.org.ua/shho-take-nalezhne-uryaduvannya/> (дата звернення: 20.12.2024).
 8. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text>
 9. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-p#Text>

Terela M. A. Electronic governance and digital space: directions of development in Ukraine

The article proposes a theoretical and normative analysis of the vectors of digital development of the state in close connection with the implementation of electronic governance as a way of organizing the relationship between government and citizens in a modern, democratic, legal state. In the context of the European-oriented path of development of Ukraine, significant attention is paid to European vectors and guidelines of digital development. It is found that the European community rightly and ambitiously counts on building a secure digital space, creating effective guarantees for the implementation of digital opportunities, ensuring access of small and medium-sized businesses to the digital environment to simplify their activities, promoting the deployment of digital infrastructure and coexistence of all interested parties based on equality and justice.

Possible options for developing the digital space of Ukraine in the context of rapprochement with the EU space and in accordance with the goals of the Association Agreement are considered. During the analysis of possible development options, it was found that today, taking into account the approach of Ukraine's accession to the European Union, the implementation of the concept of convergent development is the one that corresponds to the most relevant changes in the field of digital development, since the specified model is fully capable of implementing the directions of development of the digital space, provided that the national identity and adaptability to domestic requirements are preserved, as well as creating an opportunity for a flexible process of adaptation of all necessary changes.

The conclusion was formed that the concept of digital space can be considered in a broad and narrow sense: in a broad sense, digital space is the entire digital infrastructure available in the state, which ensures the formation and functioning of the digital environment, taking into account technological and technical requirements; in a narrow sense, digital space is a format of interaction between the state and citizens through e-government tools that contribute to the information and digital development of modern society. Given the strategic and planning criteria for the further development of Ukraine, the formation of the digital space is most fully realized through the functioning of electronic governance, the development of which is the key to and confirmation of the formation of a new digital era.

Key words: digitalization, digital space, digital state, electronic governance, electronic government.